

Max van der Kamp Scriptieprijs 2011

Samenvattingen genomineerde scripties

Hieronder samenvattingen van de vijf genomineerde scripties:

- *Aspecten van ethische fotografie. Onderzoek naar de mogelijkheden van het medium fotografie om een bijdrage te leveren aan emancipatorische processen, weerbaarheid en welbevinden* van Hilde Braet, master Cultuurwetenschappen, faculteit Letteren en Wijsbegeerte, Vrije Universiteit Brussel
- *Kindercultuur in Amsterdam. Een onderzoek naar interculturele uitwisseling, geschiedenis en overlevering van klapversjes, aftelrijmpjes en springtouwliedjes op twee schoolpleinen in de hoofdstad van Nederland* van Jori Buchel, master Muziekwetenschap, faculteit Geesteswetenschappen, Universiteit van Amsterdam
- *Leidt voorlezen tot een betere leesattitude? Een quasi-experimenteel onderzoek in het zesde leerjaar van het basisonderwijs* Annick De Vylder, master Opleidings- en Onderwijswetenschappen, Instituut voor Onderwijs- en Informatiewetenschappen, Universiteit Antwerpen
- *Is het gras echt groener bij de burens? 100 jaar danseducatie in Duitsland en Nederland. Een vergelijkend onderzoek naar historische en recente ontwikkelingen binnen het primair onderwijs en een blik in de toekomst* van Julia Dieckmann, master Kunsteducatie, ArtEZ hogeschool voor de kunsten
- *Cultureel erfgoed: waardevol of waardeloos? Een empirisch onderzoek onder jongeren uit Amsterdam Nieuw-West naar de waardering voor en het begrip van cultureel erfgoed in hun omgeving* van Trudie de Vries, master Kunsten, Cultuur en Media, faculteit Letteren, Rijksuniversiteit Groningen.

1 ASPECTEN VAN ETHISCHE FOTOGRAFIE. ONDERZOEK NAAR DE MOGELIJKHEDEN VAN HET MEDIUM FOTOGRAFIE OM EEN BIJDRAGE TE LEVEREN AAN EMANCIPATORISCHE PROCESSEN, WEERBAARHEID EN WELBEVINDEN

Hilde Braet – master Cultuurwetenschappen, faculteit Letteren en Wijsbegeerte, Vrije Universiteit Brussel

Fotografie is een begrip dat veel ladingen dekt. Wij onderzoeken de fotografie die gebruikt wordt om emancipatorische processen, weerbaarheid en welbevinden te versterken. We noemen deze fotografie 'Instrumentele Fotografie' omdat zij als instrument, als middel gebruikt wordt en niet als doel op zich. Maar kan fotografie wel effectief ingezet worden voor educatie en socialisatie? Drie internationale casestudies in VSA, India en Palestina, waarbij fotoprojecten gebruikt worden om alfabetisering en visuele geletterdheid bij te brengen, verwerkingsprocessen van opgedane trauma's te stimuleren en het verleden te reconstrueren, verduidelijken wat we bedoelen met Instrumentele Fotografie.

Doorheen de geschiedenis van de fotografie analyseren we de verschillende classificatiesystemen met de bedoeling een categorie voor Instrumentele Fotografie te vinden binnen het veelomvattende medium fotografie. In haar beginperiode wordt fotografie vooral gecatalogeerd als 'kunst' of 'wetenschap' en is er nog geen sprake van Instrumentele Fotografie. Het is pas sinds het einde van de twintigste eeuw dat de mediumspecificiteit geaccentueerd wordt en het hierdoor mogelijk wordt de fotografie die als 'middel' gebruikt wordt, in een foto-analysemodel terug te vinden. Fotografie wordt sindsdien ook vanuit verschillende invalshoeken geanalyseerd met als gevolg dat zij in verschillende

disciplines thuishoort en dat zij met verschillende disciplines te maken heeft die elkaar ook kunnen overlappen.

We komen tot de bevinding dat Instrumentele Fotografie thuis hoort in de categorie van de 'ethisch evaluerende fotografie' omdat zij inherent te maken heeft met ethische reflectie. Om haar nog beter te leren kennen diepen we deze categorie verder uit en brengen haar in verband met andere theorieën die begaan zijn met ethiek: de marxistische, de feministische, de multiculturele, de queer en de postkoloniale theorie. Op die manier leggen we verschillende aspecten van ethische fotografie bloot.

Tot slot voeren we zelf twee casestudies uit. We onderzoeken in hoeverre een fotoproject rondom het zelfbeeld de weerbaarheid bij vrouwen kan verhogen en we gaan na welke resultaten gelijkaardige projecten gehaald hebben bij jongeren met kanker.

Net zoals bij de internationale casestudies die wij hebben besproken zijn ook hier de resultaten erg bemoedigend. Werken met fotografie brengt een alternatieve communicatie op gang en is laagdrempelig. Participanten die in de cultuur van het woord minder of niet aan bod komen beschouwen het fotografische beeld als minder bedreigend en meer toegankelijk.

Instrumentele Fotografie zoals die gebruikt wordt in diverse fotoprojecten over de ganse wereld en in onze casestudies bevestigt dat fotografie een krachtig medium is. We komen tot de conclusie dat fotografie, door haar specifieke eigenschappen, haar allusie op de werkelijkheid en haar paradox, unieke mogelijkheden biedt om terug te gaan naar het verleden, om zowel de kleine geschiedenis van een individu als die van een volk of gemeenschap te reconstrueren, te verwerken, te koesteren en er (on)vrede mee te nemen. Op die manier heeft Instrumentele Fotografie te maken met emancipatorische processen en kan zij ingezet worden voor educatie en socialisatie.

Net zoals bij de internationale casestudies die wij hebben besproken zijn ook hier de resultaten erg bemoedigend. Werken met fotografie brengt een alternatieve communicatie op gang en is laagdrempelig. Participanten die in de cultuur van het woord minder of niet aan bod komen beschouwen het fotografische beeld als minder bedreigend en meer toegankelijk.

Instrumentele Fotografie zoals die gebruikt wordt in diverse fotoprojecten over de ganse wereld en in onze casestudies bevestigt dat fotografie een krachtig medium is. We komen tot de conclusie dat fotografie, door haar specifieke eigenschappen, haar allusie op de werkelijkheid en haar paradox, unieke mogelijkheden biedt om terug te gaan naar het verleden, om zowel de kleine geschiedenis van een individu als die van een volk of gemeenschap te reconstrueren, te verwerken, te koesteren en er (on)vrede mee te nemen. Op die manier heeft Instrumentele Fotografie te maken met emancipatorische processen en kan zij ingezet worden voor educatie en socialisatie.

2 KINDERCULTUUR IN AMSTERDAM. EEN ONDERZOEK NAAR INTERCULTURELE UITWISSELING, GESCHIEDENIS EN OVERLEVERING VAN KLAPVERSJES, AFTELRIJMPJES EN SPRINGTOUWLIEDJES OP TWEE SCHOOLPLEINEN IN DE HOOFDSTAD VAN NEDERLAND

Jori Buchel, master Muziekwetenschap, faculteit Geesteswetenschappen, Universiteit van Amsterdam

De hoofdvragen van het onderzoek zijn:

1. Is het kinderlied nog aanwezig in het spel van basisschoolkinderen op speelplaatsen in Amsterdam?
2. Heeft de aanwezigheid van veel verschillende culturen op een basisschool invloed op de liedjes die er gezongen worden?

Deze vragen worden beantwoord aan de hand van de resultaten van een veldonderzoek dat gedurende ruim drie maanden (februari t/m half mei 2010) werd gehouden op de schoolpleinen van twee basisscholen in Amsterdam. Het antwoord op de eerste hoofdvraag werd al snel duidelijk: het kinderlied is absoluut nog aanwezig op Amsterdamse speelplaatsen. Ook de tweede hoofdvraag kon bevestigend beantwoord worden. Op één van de twee scholen waar participerende observatie werd gedaan, was de interculturele overdracht van spelliedjes duidelijk merkbaar. Zo had een meisje afkomstig uit de Dominicaanse Republiek een aantal spelliedjes aan haar vriendinnen in Nederland geleerd.

Naast de bovenstaande hoofdvragen wordt er door een combinatie van literatuur- en veldonderzoek antwoord gegeven op de volgende vijf deelvragen:

1. Zijn bekende liedjes uit de Nederlandse kinderliedtraditie behouden gebleven? Zijn er zogenaamde 'evergreens'?
2. Zijn er nieuwe liedjes aan het repertoire toegevoegd?
3. Hoe blijven deze liedjes voortbestaan? De liedjes die op het schoolplein worden gezongen hebben een orale traditie. Van wie leren de kinderen deze liedjes?
4. Wat is de rol van gender in het gebruik van liedjes bij het spelen?
5. Wat is de invloed van de leeftijd van de kinderen op het gebruik van spelliedjes?

De belangrijkste Nederlandse en enkele buitenlandse bronnen van kinderliedonderzoek worden hiervoor geraadpleegd.

Uit het onderzoek komt o.a. naar voren dat er sprake is van een geheel eigen kindercultuur, het zijn vooral de kinderen die spelliedjes aan elkaar leren en ze zo van generatie op generatie aan elkaar doorgeven. Het is een cultuur die al generaties lang door kinderen in stand wordt gehouden, met eigen regels en gebruiken waar volwassenen weinig bewust van zijn.

Een deel van de verzamelde liedjes werd al eerder beschreven door Nederlandse kinderliedonderzoekers of in liedbundels, maar er werden bij dit onderzoek ook nieuwe liedjes ontdekt.

Aangezien spelliedjes op papier minder interessant zijn dan als ze worden gezien, zijn er naast de verzameling uitgeschreven liedjes ook filmopnames gemaakt op beide scholen. Zo is de verzameling spelletjes niet alleen op papier, maar ook in beeld toegankelijk gemaakt.

3 LEIDT VOORLEZEN TOT EEN BETERE LEESATTITUDE? EEN QUASI-EXPERIMENTEEL ONDERZOEK IN HET ZESDE LEERJAAR VAN HET BASISONDERWIJS

Annick De Vylder, master Opleidings- en Onderwijswetenschappen, Instituut voor Onderwijs- en Informatiewetenschappen, Universiteit Antwerpen

Deze masterthesis is het verslag van een quasi-experimenteel onderzoek in het zesde leerjaar van het basisonderwijs. Van een leesbevorderingsprogramma, waarbij de leerlingen gaan voorlezen uit prentenboeken aan kleuters, wordt nagegaan of het ook bereikt wat ermee is bedoeld. Dit doel is namelijk leerlingen uit het zesde leerjaar ertoe brengen dat zij zelf liever gaan lezen en boeken positiever gaan bekijken. Aan de hand van multilevelanalyse werd onderzocht hoe de leesattitude van leerlingen in het zesde leerjaar is en hoe die verandert in de tijd (OV1). Verder wordt nagegaan wat de invloed is van het geslacht, de thuistaal, de SES, het cultureel kapitaal en de positieve leesomgeving op de leesattitude en haar verandering in de tijd (OV2). Ten slotte wordt het effect van het leesbevorderingsprogramma op die leesattitude

nagegaan (OV3).

De Reading Attitude Scale (Teale, 1980) wordt gebruikt om de leesattitude in kaart te brengen. Dit psychometrische instrument meet aan de hand van drie subschalen: 'lezen voor het plezier', 'lezen voor de individuele ontwikkeling' en 'lezen voor het nut'. De resultaten wijzen uit dat er grote verschillen zijn in leesattitude tussen leerlingen. Die kunnen voor een of meerdere van deze subschalen worden verklaard door het geslacht, een positieve leesomgeving, het cultureel kapitaal en door de thuistaal. Verder blijkt onder andere ook het belang van positieve leeservaringen in de strijd tegen het afhaakgedrag.

4 IS HET GRAS ECHT GROENER BIJ DE BUREN? 100 JAAR DANSE-EDUCATIE IN DUITSLAND EN NEDERLAND. EEN VERGELIJKEND ONDERZOEK NAAR HISTORISCHE EN RECENTE ONTWIKKELINGEN BINNEN HET PRIMAIR ONDERWIJS EN EEN BLIK IN DE TOEKOMST

Julia Dieckmann, master Kunsteducatie, ArtEZ hogeschool voor de kunsten

Via de A3 is de afstand van Arnhem naar Essen 108 kilometer. Per spoor duurt de reis ruim een uur, niet langer dan van Arnhem naar Amsterdam. Toch is de visie op dans in het onderwijs in deze twee steden volstrekt verschillend. Hoe is die grote inhoudelijke afstand bij zo een kleine ruimtelijke afstand te verklaren? Welke ontwikkelingen hebben zich in de afgelopen eeuw voltrokken? Deze scriptie beschrijft de stand van zaken in de danseducatie in het basisonderwijs. Die wordt verklaard door een overzicht te geven van de ontwikkelingen in de afgelopen eeuw, gebaseerd op literatuuronderzoek, en op interviews met relevante informanten.

Aan het begin van de twintigste eeuw voltrokken zich in beide landen overeenkomstige ontwikkelingen op het gebied van dansonderricht. Er ontstonden nieuwe ideeën en concepten vanuit de moderne dans en vanuit het onderwijs zelf. Na de Eerste Wereldoorlog werd in Duitsland alom geijverd om dans deel te laten uitmaken van ieders leven, als basisbehoefte, ter expressie en identiteitsvorming, en in Nederland werden deze ideeën overgenomen. Echter door het nationaalsocialistische regime, dat dans voor militaire drill en propaganda gebruikte, verdween het in Duitsland voor langere tijd uit het onderwijssysteem. Ook in Nederland had de danseducatie door de Tweede Wereldoorlog weliswaar enorme schade opgelopen, maar hij werd hier sneller weer opgepakt. In de jaren vijftig werd geëxperimenteerd met binnenschoolse dans, en in de jaren zestig ontstonden vakopleidingen tot docent dansexpressie en organisaties voor de belangen van de danseducatie.

Een cruciaal verschil tussen de ontwikkelingen in Duitsland en in Nederland is dat in Nederland de beweging door dansers, dansdocenten en vertegenwoordigers vanuit cultuur en politiek werd gedragen. In Duitsland waren dat vertegenwoordigers uit het onderwijs. Pas in de jaren zeventig ondernamen zij pogingen om dans een plek te geven binnen lichamelijke opvoeding en muziek. Er zijn in Duitsland geen opleidingen voor docent dans binnenschools. De benadering en functie van dans is hierdoor in beide landen anders. Dans als pedagogisch middel tegenover dans als expressief middel en artistiek doel.

Anno 2010 is het in Nederland echter niet gelukt om het vak dans structureel in het basisonderwijs te integreren. Sterker nog, de term dans is uit de huidige kerndoelen verdwenen. Gelet op de beschreven ontwikkelingen is dat een opmerkelijke wending. Ook in Duitsland is dans geen structureel vak in het basisonderwijs. Dat is al decennia lang het geval, maar politiek en buitenschoolse instellingen voor binnenschoolse dans zijn met succes begonnen om hierin verandering te brengen.

In Duitsland en in Nederland rijzen vragen over de toekomst van het cultuur- en dansonderwijs. De afstand tussen Arnhem en Essen is hetzelfde gebleven, maar in de inhoudelijke afstand is letterlijk wel beweging gekomen. In Duitsland is er in de politiek, het onderwijs en de buitenschoolse instellingen weer aandacht voor dans op de basisschool en dans op school. Na ruim vijftig jaar stagnatie zijn frequentie, aanbod en netwerk nog niet vergelijkbaar met Nederland. Daar heeft zich een ontwikkeling voltrokken van vakonderwijs naar breed projectonderwijs en van interne vakdocenten naar externe cultuuraanbieders. Duitsland zou in de toekomst gebruik kunnen maken van de Nederlandse ervaring. Nederland zou expertise door kunnen geven en zelf van de uitwisseling kunnen profiteren in vorm van internationaliseringsprojecten, uitwisselingsprogramma's, stageplekken voor zowel Nederlandse als Duitse studenten en nieuwe netwerkstructuren. Het klimaat is gunstig, een nieuwe voedingsbodem voor samenwerkingsverbanden voor danseducatie binnen het primair onderwijs is bereid, er hoeft alleen nog maar op gedanst worden.

5 CULTUREEL ERFGOED: WAARDEVOL OF WAARDELOOS? EEN EMPIRISCH ONDERZOEK ONDER JONGEREN UIT AMSTERDAM NIEUW-WEST NAAR DE WAARDERING VOOR EN HET BEGRIIP VAN CULTUREEL ERFGOED IN HUN OMGEVING

Trudie de Vries, master Kunsten, Cultuur en Media, Faculteit Letteren, Rijksuniversiteit Groningen

Cultureel erfgoed is populair. Dit blijkt niet alleen uit het gemak waarmee dit begrip wordt gebruikt, uit de talloze initiatieven vanuit (particuliere) erfgoedorganisaties en overheidsinstellingen op het gebied van cultureel erfgoed, maar ook uit de toegenomen belangstelling onder de Nederlandse bevolking voor cultureel erfgoed.

De vraag nu is of er van deze populariteit ook sprake is onder jongeren. In dit empirisch onderzoek is gekeken of jongeren uit Amsterdam Nieuw-West waardering voor en begrip van het cultureel erfgoed in hun omgeving hebben. Cultureel erfgoed is hierbij onderverdeeld in monumenten, cultuurlandschap en archeologie.

Aan dit onderzoek hebben in totaal 175 jongeren deelgenomen van autochtone, Marokkaanse, Turkse, Surinaamse/Antilliaanse/Arubaanse en overige afkomst. De jongeren zaten tijdens de afname van het onderzoek in klas 2 of 3 van het vmbo-b&k, vmbo-t, havo en vwo van de scholen Comenius Lyceum, Hervormd Lyceum West en Westburg College. Onder de jongeren is getoetst of de variabelen geslacht, etniciteit, opleidingsniveau, school en klas invloed hebben op de waardering en het begrip van cultureel erfgoed.

In een vragenlijst is, door middel van 28 afbeeldingen, aan de jongeren gevraagd welk cultureel erfgoed volgens hen het meest waardevol is. Het religieus erfgoed met een islamitische functie en voorbeelden van cultureel erfgoed met een groene uitstraling en recreatief karakter blijken het meest populair te zijn. Het begrip van cultureel erfgoed is getoetst door na te gaan of jongeren bekend zijn met de begrippen monument, cultuurlandschap, archeologie, erfgoed en cultureel erfgoed. De begrippen monument en archeologie blijken bij meer dan de helft van de jongeren bekend te zijn. Het begrip cultureel erfgoed is het minst bekend onder de jongeren.